

ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ

Η καθυστέρηση που παρατηρείται στην έκδοση των τελευταίων τόμων των «Θασιακών» οφείλεται όχι μόνο στην απασχόλησή μου και μ' άλλα θέματα, αλλά και στην εξάντληση των θεμάτων. Από το 1984 έως το 1989 οι πρώτοι έξι τόμοι εκδόθηκαν κανονικά, ενώ οι επόμενοι τέσσερις άρχισαν να εκδίδονται ανά διετία. Σήμερα αναγκασόμαστε να καλύψουμε τον 11ο τόμο με ύλη τριών ετών (1998-2000), ενώ ο 12ος που θ' ακολουθήσει, θα περιέχει τα πρακτικά του 4ου Συμποσίου Θασιακών Μελετών και θα καλύψει άλλη μια τριετία (2001-2003). Οι δέκα αυτοί τόμοι των «Θασιακών» που εκδόθηκαν έως σήμερα, πιστεύουμε ότι εκπλήρωσαν το στόχο που είχαμε θέσει και που ήταν από τη μια η δημοσίευση ανέκδοτου αρχαιικού υλικού, από την άλλη η συγκέντρωση και αναδημοσίευση εργασιών που έχουν ήδη δημοσιευθεί και αναφέρονται στη Θάσο.

Ο 11ος τόμος είναι ο κατ' εξοχήν τόμος όπου εκπληρώνονται και οι δύο αυτοί στόχοι μας. Γιατί από τη μια δημοσιεύονται οκτώ ενδιαφέρουσες πρωτότυπες εργασίες, που φέρουν στο φως νέα στοιχεία, από την άλλη αναδημοσιεύονται ισάριθμες εργασίες που αφορούν τη Θάσο. Από τις αναδημοσιευόμενες αυτές εργασίες ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το «Ημερολόγιο της Μικρασιατικής εκστρατείας», που γράφτηκε από το Νίκο Βασιλικό και δημοσιεύτηκε από το γιο του Βασίλη Βασιλικό. Η επανέκδοσή του κρίθηκε αναγκαία, γιατί η πρώτη έκδοση εξαντλήθηκε αμέσως και οι Θάσιοι δεν μπόρεσαν να προμηθευτούν το έργο. Τρία τέσσερα αντίτυπα που έστειλε σε φίλους του ο Βασίλης Βασιλικός είναι τα μόνα που υπάρχουν σήμερα από την πρώτη εκείνη έκδοση σε χέρια Θασίων.

Το έργο αναμφίβολα αποτελεί μια βασική ιστορική πηγή, γιατί οι μαρτυρίες ενός αυτόπτη μάρτυρα των γεγονότων έρχονται να συμπληρώσουν και να διαφωτίσουν ακόμα περισσότερο το νεότερο αυτό ιστορικό δράμα, που σφράγισε με τις συνέπειές του όχι μόνο τη μοίρα των δημιουργών του αλλά και των απογόνων του. Με το «Ημερολόγιο της Μικρασιατικής εκστρατείας» ο Νίκος Βασιλικός πετυχαίνει και βιογραφικά του στοιχεία να μας δώσει και τα γεγονότα της εποχής του να περιγράψει. Από τις λεπτομέρειες που παραθέτει ο ιστορικός μπορεί να συνάγει την ιστορική αλήθεια για τα αίτια της κατάρρευσης του μικρασιατικού μετώπου.

Πριν προχωρήσω, όμως, σε μια σύντομη παρουσίαση του «Ημερολογίου της Μικρασιατικής εκστρατείας» θα παραθέσω ένα συνοπτικό βιογραφικό σημείωμα

του συντάκτη του Νίκου Βασιλικού.

Ο Νίκος Βασιλικός είναι γόνος παλιάς πατριαρχικής οικογένειας προκρίτων του Θεολόγου που έδρασαν από τα χρόνια της ελληνικής επανάστασης. Ο παππούς του Νικόλαος Βασιλείου ή Βασιλικού διετέλεσε χρόνια προεστοδημογέροντας Κάτω Θεολόγου, έφορος σχολών, μέλος ορφανοεπιτροπής, δικαστής, και διακρίθηκε, γενικά, ως εμπειρικός ιατρός. Πέθανε στις 5-6-1911 και άφησε πέντε παιδιά, το Βασίλειο, τον Κωστή, τη Σοφία, τη Μαρία και το Γεώργιο. Ο Βασίλειος πέθανε τέσσερις μήνες αργότερα, στις 13-10-1911, από διάτρηση στομάχου, σε ηλικία 37 ετών, και άφησε τρία παιδιά ανήλικα, το Νίκο, την Ελένη και τη Βασιλική.

Ο Νικόλαος Βασιλικός γεννήθηκε στις 30-9-1898. Τέλειωσε την αστική σχολή Θεολόγου και φοίτησε στα γυμνάσια Σιατίστης το 1912-13, Σερρών το 1913-14 και Πειραιά από το 1914 έως το 1917. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή Αθηνών και επιστρατεύθηκε όταν ήταν τριτοετής φοιτητής της Νομικής. Υπηρέτησε αρχικά στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια στο Στρατολογικό Γραφείο Μυτιλήνης. Την 1-2-1920 έλαβε φύλλο πορείας για τη Μεραρχία Αρχιπελάγους, που είχε την έδρα της στην Πέργαμο. Έζησε όλες τις συγκρούσεις και τον τραγικό επίλογο της κατάρρευσης του μετώπου. Μέσα από το ημερολόγιό του παρελαύνει, γενικά, όλη η ιστορία των επιχειρήσεων του ελληνικού στρατού, αναφέρονται πολλά ονόματα Θασίων που συνάντησε στο μέτωπο, περιγράφονται πρόσωπα και πράγματα, γεγονότα και καταστάσεις, και επισημαίνονται λάθη και παραλείψεις αυτών που κυβερνούσαν και αυτών που διοικούσαν τη μεγάλη ελληνική στρατιά. Επέζησε της τρομερής ανθρωποσφαγής, αφού διήνυσε 2.215 χιλιόμετρα και έλαβε μέρος σε μάχες 28 ημερών. Απολύθηκε στη Χίο το Σεπτέμβριο του 1922 και, αφού συμπλήρωσε τις νομικές σπουδές του με φροντιστηριακά μαθήματα, τέλειωσε τη Νομική τον Ιούνιο του 1923. Στη συνέχεια ασκήθηκε στο διαπρεπή δικηγόρο του Πειραιά Ευάγγελο Προμίδα και το Σεπτέμβριο του 1924 εγκαταστάθηκε ως δικηγόρος στην Καβάλα, όπου ξεχώρισε ως ποινικολόγος. Έδωσε αρκετές διαλέξεις πάνω σε νομικά και κοινωνικά θέματα και έγραψε πολλά άρθρα σε τοπικές εφημερίδες και περιοδικά. Διετέλεσε νομικός σύμβουλος της σουηδικής μεταλλευτικής εταιρείας Λιμεναρίων και πρόεδρος του γυμναστικού συλλόγου «Φίλιπποι». Υπήρξε θερμός υποστηρικτής του Ελ. Βενιζέλου και πολιτεύθηκε με τη βενιζελική παράταξη. Στην επανάσταση του 1935 έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο. Μαζί με τον απόστρατο αντισυνταγματάρχη Αναστάσιο Ιατρό ήσαν αρχηγοί της «Δημοκρατικής Άμυνας» Καβάλας. Σε συνεννόηση με το στρατηγό Δημ. Καμμένο, διοικητή του Δ' σώματος στρατού και αρχηγό της επανάστασης στην Καβάλα, σ' ένα πάνδημο συλλαλητήριο, που πραγματοποιήθηκε στις 3-3-1935, κάλεσε το λαό στα όπλα για την άμυνα της κινδυνεύουσας δημοκρατίας και των λαϊκών ελευθεριών. Μέσα σε τρεις μέρες 12.000 εθελοντές έσπευσαν να επανδρώσουν τις επαναστατικές φάλαγγες από το Στρομόνα έως τον Έβρο. Η επανάσταση, όμως, κατεστάλη και στις 20-4-1935 ο Νίκος Βασιλικός καταδικάστηκε σε

Η «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΜΥΝΑ»

ΠΑΡΗΤΗΘΗ Ο Κ. ΝΙΚ. ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΑΠΟ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΙΤΗΣΕΩΣ

Και τοίτρω δημοσιεύομεν δλόκληρον τήν παραιτήσιν του σθενιστοῦ μέλου τῆς Διοικήσεως του ένταυθα τμήματος τῆς «Δημοκρατικῆς Ἀμύνης» δικηγόρου κ. Ν. Βασιλικού. Τά «Πρωινά Νέα» λυποῦνται διότι ἀπό τήν Διοικήσιν τῆς «Δημοκρατικῆς Ἀμύνης» ἀποχωρεῖ εἰς ἐκ τῶν σθενιστοτέρων μαχητῶν τῆς, δέν ἱκανοποιοῦνται ὁμοῦ ἐπιχωρῶς ἀπό του; προβαλλομένου λόγου. Θά ἠθέλαμεν ἡ «Δημοκρατικῆ Ἀμυνα» δι' ἐνός ἀνακοινωθέντος νά καταστήσῃ γνωστῶν εἰς τὸν Δημοκρατικόν κόσμον τί συμβαίνει καὶ ποῖτοι εἶνε ἐκεῖνοι οἱ ποῖτοι ἀντιδρῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς. Ὁ κ. Βασιλικός δέν προβάλλει λόγου; σφαιροῦ; καὶ λυκαύμεθα διότι μᾶς ὑποχρεῶναι νά εἰπωμεν ὅτι ἡ παραιτήσις του εἶνε ἀδικαιολόγητος. Ἐς μίθου οἱ Δημοκρατικοὶ πολῖται ἀκριβῶς τί συμβαίνει, ὥστε νά ὀδηθῆαι εἰς παραιτήσιν εἰς σθενιστοῦς μαχητῆς τῆς «Δημοκρατικῆς Ἀμύνης» καὶ ἀναλόγως καὶ ἡμεῖς νά πράξωμεν...

Πρὸς
Τὴν Δημοκρατικὴν Ἀμυναν
Τμήμα Καβάλλας

Ἐ ν τ α ὀ θ α

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νά σᾶς γνωρίσω ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν προθύμως ἀπεδεχόμεν τὴν πρότασιν ὅπως λάβω μέρος εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Διοικήσεως Ἐπιτροπῆς τοῦ Τμήματος Καβάλλας, εἶχον τὴν ἀντιληψιν ὅτι τὸ τοιοῦτον μοι ἐπιβάλλετο ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ στοιχειώδους καθήκοντος τὸ ὁποῖον εἶχον ὡς Δημοκρατικὸς πολίτης ὅπως συντρέξω κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τῆς Ὄργανώσεως κατὰ τὰς ἐξαιρετικὰς μάλιστα ταύτας περιστάσεις.

Ἄτυχῶς ὡς νά μὴ ἤρουν τὰ ποικίλης φύσεως προσκόμματα, τὰ ὁποῖα ὁ Κυβερνῶν Πολιτικὸς κόσμος δι' ἀδειῶν καὶ τρομοκρατικῶν μεθόδων παρεμβάλλει εἰς τὸ ἔργον τῆς Δημοκρατικῆς Ἀμύνης ἡ ἀνάμειξις μου ἐγένετο ἀφορητὴ ὅπως κατασχοφανθῆ ὁ σκοπὸς τῆς Ὄργανώσεως παρ' ἀνθρώπων ὁμοϊδεατῶν οἱ ὁποῖοι διὰ παντὸς μέσου προσεπάθησαν νά παραστήσωσι ὅτι ἡ Ὄργανώσις μακρὰν τῆς ἐπιδιώξεως εὐγενῶν ἰσολογικῶν σκοπῶν ἠθελεν ἀποβῆ

ἐν τέλει ὄργανον ἐπιδιώξεως ἰδιοτελῶν προσωπικῶν βλέψεων.

Διότι μόνον τοιοῦτοτρόπως δύναται νά ἐξηγηθῆ μετὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν διαφόρων συναφῶν φημῶν, ἡ μὴ προσέλευσις καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐγκαίρια τοῦ Κέντρου τῆς Δημοκρατικῆς Ἀμύνης τῶν ἐν Καβάλλα εὐρισκομένων Κοινοβουλευτικῶν ἐκπροσώπων τῆς Δημοκρατικῆς Παρατάξεως ἐξαιρέσει τοῦ γερούσιαστοῦ κ. Εὐγ. Ἰορδάνου.

Ἀγόμενος ἀπὸ τὴν σκέψιν ὅτι εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν ὑπέρ πάσαν ἄλλην ἐπιβάλλεται ἀπόλυτος ἐνότης σκέψεων, σκοπῶν, καὶ ἐνεργειῶν τῆς Δημοκρατικῆς παρατάξεως καὶ ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἡ ἀποχώρησίς μου ἐκ τῆς Διοικήσεως τῆς Ὄργανώσεως θέλει ἀποτρέψῃ διασπαστικὰς ἐνεργείας τῆς ἐνότητος καὶ ἐπιβαλλομένης ἀλληλεγγύης τῶν Δημοκρατικῶν δυνάμεων ὑποβάλλω τὴν παραιτήσιν μου διαβεβαιῶν Ὑμᾶς ὅτι μακρὰν τῆς ὑπευθύνου Διοικήσεως θά μ' εὕρητε πάντοτε πρόθυμον ἐκ πάσης φύσεως συνδρομητῆν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν εὐγενῶν σκοπῶν τῆς φιλιτάτης Δημοκρατικῆς Ἀμύνης.

Μετὰ τιμῆς
Ν. ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Παραίτηση του Νίκου Βασιλικού ἀπὸ τῆς «Δημοκρατικῆς Ἀμύνης». Φωτοτυπία τοῦ φύλλου αὐτοῦ τῶν «Πρωινῶν Νέων» μας παραχώρησε ο κ. Ν. Ρουδομέτωφ.

Ἡ παραιτήση δημοσιεύθηκε στο ἀπὸ 27.11.1933 φύλλο τῶν «Πρωινῶν Νέων», γεγονός που ἀποδεικνύει ὅτι ο Νίκος Βασιλικός ἐπανήλθε στη «Δημοκρατικὴ Ἀμυνα Καβάλας», ἀφὸς ὡς ἀρχηγός τῆς με τον ἀπόστρατο ἀντισυνταγματάρχου Ἀναστάσιο Ἰατρό κάλεσε το λαό κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1935 στα ὄπλα γιὰ τὴν ἀμυνα τῆς κινδυνεύουσας δημοκρατίας καὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν.

**ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ**

Ὁ δικηγόρος τῆς πόλεώς μας κ.
Ν. Βασιλικός μετὰ δεκάμηνον
περίπου διακοπὴν ἐπανέλαβε
τὰς ἐργασίας του, ἀναλαβὼν αὐτὸν
τοπρὸς τὴν Διεύθυνσιν
Γραφείου του.

Ἀγγελία στα «Πρωινά Νέα», φ. 21-1-1936,
για ἐπαναλειτουργία του γραφείου του Νίκου
Βασιλικού μετὰ ἀπὸ δεκάμηνη διακοπή.

ΝΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ
ἀποψήφιος τοῦ κόμματος τῶν
Φιλελευθέρων

Ο Νίκος Βασιλικός στις φυλακές της Καβάλας. Φωτογραφία που δημοσιεύτηκε στην εφ. «Πρωινά Νέα» της Καβάλας, φ. 24-1-1936, παραμονές εκλογών.

θάνατο. Κρύφτηκε και για ένα μήνα έζησε όλη την αγωνία του μελλοθάνατου. Όταν τα πράγματα ησύχασαν και εξέλιπε ο κίνδυνος της εκτέλεσής του παρουσιάστηκε και παραδόθηκε στις Αρχές. Η θανατική ποινή του μετατράπηκε σε φυλάκιση 5 ετών, όταν συζητήθηκε η ανακοπή του κατά της ερημοδικίας του. Το Γενάρη του 1936 εκλέχτηκε πρώτος βουλευτής Καβάλας. Η Βουλή, όμως, εκείνη διαλύθηκε από τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά. Τα χρόνια της κατοχής (1941-1944) τα πέρασε στη Θεσσαλονίκη. Μετά την κατοχή επέστρεψε στην Καβάλα αλλά ξαναγύρισε στη Θεσσαλονίκη, όπου τον Απρίλιο του 1949 υποστήριξε τον κατηγορούμενο Στακτόπουλο στην υπόθεση Πολκ. Πολιτεύθηκε αλλά δεν μπόρεσε να εκλεγεί ξανά βουλευτής, γιατί επικρατούσε στη Θάσο ο Αύγουστος Θεολογίτης. Πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1988.

Το «Ημερολόγιο της Μικρασιατικής εκστρατείας» ήταν ένα πρόχειρο σημειωματάριο που κράτησε ο Νίκος Βασιλικός κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής του ζωής. Εκεί κατέγραφε όλα όσα είχε ζήσει από την ημέρα της κατάταξής του στο στρατό έως την ημέρα της απόλυσής του. Τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1923, όταν παραθέρριζε στο πατρικό του σπίτι, επεξεργάστηκε τις σημειώσεις του και με-

ΚΑΙΡΕΤΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΑΣ

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΩΝ κ. κ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ

πρός τὴν ἡμῶν ἐπιτροπὴν, τὴν νύκτιν ἐπέθετο, τὸν ὄρκον ὅτι τὴν ἐξέλεξε.

Ο Κ. Ν. ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Εἰς συντάκτην μας ὁ ὁμοῦς ἐπεσέφθη τὸν κ. Βασιλικὸν ὅπως τὸν συγχωρῆ ἐκ τῆς πανηγυρικῆς ἐκλογῆς τοῦ ὁ κ. Βασιλικὸς ἐδήλωσε τὰ ἑξῆς.

«Εἶμαι εἰς ἄρκον συγκατανεμένος ἐκ τῆς ἐκλογῆς μου καὶ μέγιστα μὲ τὴν τιμητικὴν διάκρισιν τῶν πολλῶν σταυρῶν προτιμήσεως. Τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν μου τὴν τέσον ἐσχάτως δοκιμασθεῖσαν, κατακλῆ μ' ἔρθεσαν αἰσθητὰ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν λαὸν τὸν ὁμοφρόνων. Ἀποθεύεται διὰ μίαν ἠ ὅλη φράσιν ὅτι εἰ εὐνοεῖτε καὶ ἀνεπιτελεῖτε διὰ νεὺς ὅ ἔμ τῶν λεγ ὠν ἐλευθερίων κατεπίθουν καὶ σ' ἐξα νύκτιν. Ὁ ἀντίπαλος πολιτικὸς ἰσχυρὸς καὶ ἐπίτητε τὴν ὡμὴν τυραννικὴν βαναυσίαν νὰ φυλάσῃ τὸ πραγματικὴν φρόνημα τοῦ λαοῦ, ἐπισημὰ κυριολεκτικῶς καὶ ἀσφαλῶς ὅτι εἰσθάνεται τὸ ἄλλοισιν οὐσιαστικὴν ἡ' ὅσα τὴν τελευταίαν τριετίαν κ' ἰδίως τὸ τελευταίον ἔτος κατὰ τῶν ἐλευθερίων τοῦ λαοῦ ἀπετόλμησε. Οἱ εἰλικταὶ τοῦ δορυνομοικτοῦ βίβουλα τῶν ἐκλογῶν τῆς 29ης Ἰουνίου 1935 ἐλάττω ὅτι οὐ νῆλθον ἀπὸ τὸ ἀπατηλὸν ὄνειρον.

Ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποσον ὁμοῦς δικαιούμαι νὰ παραπονεθῶ μετὰ τὴν πανηγυρικὴν ἐπιμνημόσυλον τοῦ λαοῦ, εἶναι ὅτι εὐρέθησαν ἀτυχῶς κατὰ τὸν προσκολλητὸν ἀγῶνα, κομματικῶς ὡς ἐκ τῶν περιπτώσεων, ἀντίπαλοι, πλὴν ἀνθρώποι τοῦ αὐτοῦ ἰδεολογικοῦ σταυροῦ ἔδοσαν καὶ δις συμπολίται, οἱ ὅποιοι τῶσον παρεσῆρθησαν ἀπὸ τὴν προσωπικὴν των ἐναντίον μου ἀντιπάθειαν. Ὅστε κατεβῆσαν εἰς τὸ εὐτελεῖς ἐπιπέδον νὰ μὴ ἀφήσουν ὄφρον, σποσφαινεῖται καὶ ψέδος, τὸ ὅποσον νὰ μὴ ἐκτελέσουν ἐναντίον μου. Ἐφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ μὲ ἀποκαλέσουν «βρωμοφρόν ὄποκειμενον», δεῖλδον, ἀνανδρον. Ποῖοι;

Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι κατὰ

τὰς στιγμὰς τῶν κινδύνων εὐρέθησαν μακρὸν τῆς πάλης νερόμαθα τὰ ἡθικὰ καὶ ἠθικὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἐνῶ ἡμεῖς ἐσηπόμαθα εἰς τὰς φυλακὰς ἐγκαταλείψαν-

πρατα καὶ νὰ καταδικῶν ἔκαινοῦς τοῦς ὁποίους; ἔπρε κα.

Ἐποσον ἀφορὰ ἐμὲ εἶναι πικρὸν τὸν νὰ τονίσω ὅτι τῶρα καὶ μετὰ τὴν ἡθικὴν ἔκα

στα μὲ τὴν τιμητικὴν διάκρισιν τῶν πολλῶν σταυρῶν προτιμήσεως ἐκφράζω τὴν ἀπειρον εὐγνωμοσύνην μου».

Ὁ νέος βουλευτὴς μας κ. Νίκος Βασιλικὸς, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου πανηγυρικὴ ὑπέβη ἡ ἐκδήλωση τῆς συμπαθείας τοῦ Φιλελευθέρου κόμμου τῆς Καβάλλας.

τες εἰς τὴν τύχην των τὰ ὅμοια τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Μαρτίου 1935. Ἐκεῖνοι εἰ ὅποιοι καὶ ὁσάκις προσεφέρθησαν νὰ δώσουν τὴν συνδρομὴν των εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τοῦ κινήματος τῆς 1ης Μαρτίου, ἀγωνιζομένους νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν κεφαλὴν των, τὴν συνδρομὴν των ταύτην διεπραγματεύθησαν ὄχι μετ' ὅσης ἐπεμεν ἀνιδιοτελείας. Ἄλλ' ὁ λαὸς παρακολουθεῖ, ἀνθυμνεῖται καὶ κρίνει.

Ἡλδαν ἡ στιγμή νὰ δώσω τὴν δικαιοσύνην ἐκείνου ἔ

νοποιήσιν μου διὰ τοὺς προσφάτους ἀγῶνας μου. Ὑπὲρ πᾶσαν ἑλληνικήν περιστάσιν ὁ λαὸς ὅτι εὖρον ἐν ἰδῶ προσωπῶ μου τὸν θαρραλῆ ὄν ὑπερασπιστὴν τῶν καιαπατομένων ἐλευθερίων κ' ἰδικαίων του.

Πρὸς τοὺς πολυπληθεῖς ἀκόφροντας καὶ φίλους οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ψήφου των μὲ ἀνέδειξαν βουλευτὴν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς παραδόσης Κυριακῆς καὶ μάλι

Χθὲς καθ' ἑλὴν τὴν ἡμέραν οἱ ἐκλεκτοὶ Βουλευταὶ μας κ. κ. Παπαδάτος, Βασιλικὸς καὶ Νικολαΐδης ἐδέχοντο ἀδελφὰ συγχωρητῆρια τῶν συμπολιτῶν καὶ ἀγορῶν ἐκ τῆς ὑκαίθρου ἐπὶ τῆς ἐπιτυχίας των. Τὸ ἀπόγευμα ἐλήφθη τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχηγοῦ μας κ. Θεμισσοφολῆ Ἰσχυροχροντος διὰ τοῦ Παπαδάτου τοῦς ἐπιτυχῶντας βουλευτὰς καὶ πρὸς τὸν ὅποσον ἀπήντησεν ὁ κ. Παπαδάτος εὐχαριστῶν ὄμοῦς.

Χαιρετισμὸς τοῦ νέου βουλευτῆ Καβάλλας Νίκου Βασιλικοῦ, ποὺ δημοσιεύτηκε με τὴ φωτογραφία του καὶ τὴ λεζάντα τῆς στήν ἐφ. «Πρωινὰ Νέα» τῆς Καβάλλας, φ. 28-1-1936.

Δηλώσεις του βουλευτή Νίκου Βασιλικού στα «Πρωινὰ Νέα», φ. 25-2-1936.

τέφερε στο πολεμικό ημερολόγιό του όλο το υλικό που είχε κρατήσει μέχρι τον Οκτώβριο του 1921. Το υπόλοιπο το επεξεργάστηκε αργότερα, όταν το 1935 βρισκόταν στις φυλακές της Καβάλας.

Το καθαρογραμμένο χειρόγραφο παρέμεινε ανέκδοτο στα χέρια του Νικολάου Βασιλικού. Πολύ αργότερα, στις 18-11-1971, το χάρισε στο γιο του Βασίλη, την ημέρα των γενεθλίων του. Η αφιέρωση που αναγράφεται στο πρωτότυπο χειρόγραφο από τον πατέρα στο γιο του δε δημοσιεύτηκε κατά την 1η έκδοση από λόγους σεμνότητας του Βασίλη Βασιλικού. Την παραθέτουμε, όμως, παρά τις αντιρρήσεις του Βασίλη, που τη θεωρεί προσωπική, γιατί αποδεικνύει την αγάπη που έτρεφε και τη χαρά που ένιωθε ο πατέρας για το γιο του, που είχε γίνει γνωστός για το έργο και την προσφορά του. Στην αφιέρωση αυτή αναφέρεται: «Στο λατρευτό και μονακριβο γιο μου Βασίλη, που φάνηκε όχι απλώς αντάξιος του πατέρα του, αλλά και τον ξεπέρασε, χαρίζω το παρόν πολεμικό μου Ημερολόγιο εις ένδειξιν απεράντου στοργής, που θα τον αγκαλιάζει η φτερουγίζουσα ψυχή μου στοργικά και μετά το θάνατό μου. Αθήνα 18 Νοεμβρίου 1971. Επέτειος των γενεθλίων του. Ο πατέρας του Ν. Βασιλικός». Ο Βασίλης Βασιλικός δημοσίευσε το 1992 το έργο του πατέρα του μαζί με τα πρακτικά της δίκες των έξι.

Το έργο ξεχωρίζει, γιατί παρουσιάζει μεγάλο ιστορικό και λογοτεχνικό ενδιαφέρον. Εξιστορούνται και αναλύονται γεγονότα που σημάδεψαν τη νεοελληνική ιστορία. Έτσι ο ιστορικός αντλεί πολύτιμες πληροφορίες από ένα άριστο γνώστη της κατάστασης που διαμορφώθηκε στην πρώτη γραμμή των αιματηρών συγκρούσεων, από ένα αυτόπτη μάρτυρα των πολύνεκρων μαχών του Σαγγάριου και του

Η οικογένεια του Νίκου Βασιλικού. Όρθιος ο νεαρός Νίκος Βασιλικός. Στη μέση καθιστή η γιαγιά του, σύζυγος του εμπειρικού ιατρού Νικολάου Βασιλείου ή Βασιλικού. Δεξιά η μητέρα του Ελισάβετ και αριστερά η θεία του Μαρία, αδελφή του πατέρα του Βασιλείου Βασιλικού. Στα άκρα είναι οι αδελφές του Ελένη και Βασιλική. Η μεγάλη παντρεύτηκε το Γ. Τζιάτα και η μικρότερη το δικηγόρο Δ. Λαμπαδίτη. (Από το αρχείο Ν. Βασιλικού)

Καλετζίκ.

Ο πρόλογός του εντυπωσιάζει με το διανθισμένο λόγο και τα πλούσια εκφραστικά του μέσα που μεταβάλλουν το κείμενο σε πεζοτράγουδο. Χαίρεται ο αναγνώστης το πεζοτράγουδο αυτό του Νίκου Βασιλικού, που το ύφος του δεν υστερεί από εκείνο του φθασμένου λογοτέχνη. Η χρησιμοποίηση της γενικής δίνει άλλο χρώμα στο κείμενό του, που αρχίζει: «Στις λίγες και πεταχτές αυτές γραμμές που αναδίδουν του μπαρουτιού την έντονη μυρουδιά, της μάχης τον παταγώδη σάλαγον, του κανονιού τον βροντερόν βρυχηθμόν, του λαβωμένου την απέλπιδα οδύνη και του μελλοθάνατου τη σαρακτική κραυγή, ας μη ζητήσει κανείς, παρασυρόμενος από αφέλειαν που προκαλεί η άγνοια και η απειρία, της φιλολογίας τη βελουδίνη γλώσσα και της φαντασίας την θέλγουσαν διακόσμησην... Υπηρέτης και εγώ μιας κακής υποθέσεως έκανα το πολυτιμότερον μέρος της ζωής μου εις τον βωμόν ενός αμφιβόλου ιδανικού. Το δε μοναδικόν τούτο απόκτημα της πολυχρονίου εκστρατείας αφιερώ στην μνήμη την αγία των πεσόντων φίλων συμπολεμιστών...».

Μετά το σύντομο αυτό γλαφυρό πρόλογό του ακολουθεί η περιγραφή της στρα-

Ο Νίκος Βασιλικός στρατιώτης στον πόλεμο του 1940-41 με τα δυο παιδιά του Βασίλη και Έλσα.

(Από το αρχείο Ν. Βασιλικού)

τιωτικής του ζωής στη Θεσσαλονίκη. Αναφέρει τις προσπάθειές του για αναβολή, την κατάταξη και τοποθέτησή του στη Θεσσαλονίκη, τις αλλεπάλληλες ασθένειές του. Από το Μάιο του 1919 υπηρετεί για οκτώ μήνες στο Στρατολογικό Γραφείο Μυτιλήνης. Εκεί περνά τις πιο ευχάριστες στιγμές της στρατιωτικής του ζωής. Την 1η Φεβρουαρίου 1920 αποχαιρετά τη Μυτιλήνη κι αποβιβάζεται στο Δικελή για να παρουσιασθεί στην Πέργαμο, όπου βρισκόταν η Μεραρχία Αρχιπελάγους. Τοποθετήθηκε στο Στρατοδικείο εκστρατείας και παρέμεινε στην Πέργαμο για 4 μήνες. Τον Ιούνιο του 1920 αρχίζει η κεραυνοβόλα προέλαση της Μεραρχίας του προς το Αξάριο και το Σόμα, ύστερα από τηλεγραφική διαταγή του Ελ. Βενιζέλου, που πέτυχε συγκατάθεση των Δυνάμεων για προέλαση του ελληνικού στρατού στο εσωτερικό της Ασίας. Στο λόχο Παστρουμά, που έσπευσε σ' ενίσχυση του αποσπάσματος Μανωλίδου, συμμετείχε και ο Νίκος Βασιλικός. Ήταν η πρώτη επικίνδυνη αποστολή, στην οποία έλαβε μέρος. Ακολουθεί μια μαραθώνια πεζοπορία που εξάντλησε όλους τους άνδρες. Μόνο στις 19 Ιουνίου 1920 εβάδισαν 55 χιλιόμετρα. Η συνέχιση της πορείας κατέστη αδύνατη. Ο ίδιος ο Ν. Βασιλικός αναφέρει: «Το πόδια μου

Από το Πανθασιακό Συνέδριο της Καβάλας για την εθελουσία έξοδο των Θασίων καπνεργατών, που έγινε το Μάιο του 1932 στην Καβάλα. Προεδρεύει ο ιατρός Γ. Βασιλικός, που είναι στο μέσον. Δίπλα του καθιστός ο Νομάρχης Καβάλας Δ. Κ. Τοράκης και όρθιος στέκει ο Νίκος Βασιλικός, που ξεχωρίζει από το ύψος του. (Από το αρχείο Ν. Βασιλικού)

επλήγωσαν και το αίμα μου εκόλλησε τις κάλτσες μου επάνω στο κρέας. Μύτη, χείλια, αυτιά, πρόσωπον έχουν ξεγδαρθεί φρικωδώς από τον ήλιον τον Ασιάτην». Τελικά φθάνουν στην Προύσα, που στις 25-6-1920 την καταλαμβάνουν, ύστερα από τριώρη μάχη. Για αρκετό χρονικό διάστημα αναπαύονται στην Προύσα. Στις 10 Μαρτίου 1921 διατάσσεται εξόρμηση για κατάληψη του Εσκή-Σεχήρ. Και ενώ η Μεραρχία του Νίκου Βασιλικού καταλαμβάνει την ιστορική Κοβαλίτσα και το Ακ-Μπουνάρ, δε συνέβη το ίδιο και με την 3η και 10η Μεραρχία, που δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τα οχυρά της Πόριας και του Αβγκήν. Το 28ο μάλιστα σύνταγμα πανικόβλητο διαλύθηκε. Οι λιποτάκτες και τραυματίες διέσπειραν τρομακτικές φήμες για αιχμαλωσίες σημαιών και συνταγμάτων μεταδίδοντας έτσι τον πανικό και την απόγνωση. Οι υποχωρούντες στρατιώτες έφθασαν σε σημείο να γιουχαΐσουν το στρατηγό Βλαχόπουλο, όταν τον είδαν να σουλατσάρει στον εξώστη τουρκικού σπιτιού. Τον Ιούνιο του 1921 επιχειρήθηκε ξανά η κατάληψη του Εσκή-Σεχήρ. Στις 3 Ιουλίου η Μεραρχία Βασιλικού πετυχαίνει την κατάληψη της Κιουτάχειας, ενώ τέσσερις μέρες αργότερα καταλήφθηκε και το Εσκή-Σεχήρ από τη 10η Μεραρχία.

Εδώ τελειώνει η πρώτη φάση του αγώνα και από τον Αύγουστο του 1921 αρχί-

ΕΤΟΣ Ι΄ 1933 ΠΕΜΠΤΗ 19 ΜΑΡΤΙΟΥ 1936	ΤΙΠΟΛΙΝΑ ΖΕΑ	ΟΒΗΝΙΖΕΛΟΣ ΠΙΘΕΑΝΕΤΟ ΕΡΙΓΟΝΤΟΥ ΟΜΟΣ ΜΕΝΕΙΑΘΑΝΑΤΟΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΚΑΒΑΛΑ	ΑΙΕΛΥΘΥΝΤΑ · ΙΑΙΟΥΚΗΤΑΙ Π. ΝΙΚΑΚΛΑΒΑΣ & Χ. ΒΡΑΙΚΙΔΗΣ	Αριθμός Τηλεφώνου 5-00
Έτος τρίτον Άγ. Φύλλου 703	ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ	

Οι πολυήμεροι Βενιζέλοι επέβησαν. Η νικητική ορμή τους, που έφερε στην εξουσία τον Βενιζέλο, τον έκανε να μην σταματήσει ποτέ να αγωνίζεται για την πατρίδα. Ο Βενιζέλος, που έζησε τις χροιάς της ελευθερίας, δεν ήθελε να αφήσει την Ελλάδα σε χέρια των ξένων. Η Ελλάδα, που είχε περάσει από τόσα χρόνια σκλαβιάς, δεν μπορούσε να αντέξει άλλο. Ο Βενιζέλος, που είχε περάσει από τόσα χρόνια σκλαβιάς, δεν μπορούσε να αντέξει άλλο. Ο Βενιζέλος, που είχε περάσει από τόσα χρόνια σκλαβιάς, δεν μπορούσε να αντέξει άλλο.

Την στιγμή που ο Βενιζέλος επέβη, η Ελλάδα ήταν σε μια κρίσιμη στιγμή. Η Ελλάδα, που είχε περάσει από τόσα χρόνια σκλαβιάς, δεν μπορούσε να αντέξει άλλο. Ο Βενιζέλος, που είχε περάσει από τόσα χρόνια σκλαβιάς, δεν μπορούσε να αντέξει άλλο. Ο Βενιζέλος, που είχε περάσει από τόσα χρόνια σκλαβιάς, δεν μπορούσε να αντέξει άλλο.

Άρθρο του βουλευτή Καβάλας Νίκου Βασιλικού, όταν αγγέλθηκε ο θάνατος του Ελευθερίου Βενιζέλου.
Στο άρθρο αυτό θα μιλήσουμε το λόγο και τη σκέψη του συντάκτη του.

ζει η δεύτερη φάση. Ο ελληνικός στρατός προχωρεί για συνάντηση του εχθρού που υποχωρούσε. Οι στρατιώτες τραγουδούσαν, ενώ εβιάζαν για τη ζεύξη του θρυλικού Σαγγαρίου. Λυσσώδεις και πολύνεκρες μάχες δόθηκαν κοντά στον ιστορικό Γόρδιο. Τελικά η εξόρμηση του ελληνικού στρατού κρίθηκε άσκοπη, γιατί δεν είχε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Τη διαταγή της Στρατιάς, που χαρακτηρίζει την επιχείρηση ως παλινδρομική κίνηση, την ειρωνεύεται ο Νίκος Βασιλικός. Χαρακτηριστικά αναφέρει: *«Υποχώρησις γενομένη κατόπιν ολοσχερούς αποτυχίας των αντικειμενικών μας σκοπών και ισχυράς εχθρικής πίεσεως χαρακτηρίζεται με πρωτοφανή κυνικότητα ως παλινδρομική κίνησις, καθώς η άτακτος υποχώρησις του παρελθόντος Μαρτίου εχαρακτηρίσθη «ως επιτρεπτικός ελιγμός». Ω αθάνατον ελληνικόν πνεύμα! Πόσον ευτυχώς είναι πλούσιον ώστε να είναι εύκολον εις τους κυβερνήτας μας να χαρακτηρίζουν όπως αυτοί θέλουν κάθε αποτυχίαν και γκάφα των».*

Οι μάχες στον ποταμό Σαγγάριο περιγράφονται από το Νίκο Βασιλικό με κάθε λεπτομέρεια. Χαίρεται κανένας το γλαφυρό ύφος που υπάρχει μέσα στην ιστορική περιγραφή του. Καθώς διασχίζει το πεδίο της μάχης με το φίλο του Ν. Γαλάτουλα αναφέρει: *«Επιταχύνω το βήμα και αποστρέφω μετ' αγανακτήσεως το βλέμμα από την οικτρότητα της μακαρίου περιοχής, όπου ο θάνατος ακόμη ορχείται μεθυσθείς από το άφθονον νεανικόν αίμα, καταρώμενος τους υπαιτίους της ασκόπου ανθρωποσφαγής... Ο ήλιος γέρνει προς την δύσιν του πίσω από τα βουνά του Σιβρή-Χισάρ φωτίζων με αιματηράς ανταυγείας τα τραγικά υψώματα του Σαγγαρίου, τα οποία νομίζει κανείς πως έχουν πάρει κάποιαν έκφρασιν φρίκης και τρόμου από το αιματηρόν δράμα του οποίου υπήρξαν το θέατρον. Τα πελώρια σύννεφα της σκόνης που σχηματίζονται από την κίνησιν των τεραστίων φαλάγγων της υποχωρούσης Στρατιάς σχηματίζουν γιγαντιαίον πέπλον, ο οποίος κατακάθεται βραδέως υπό την πίεσιν της υγρασίας του αυγουσιάτικου ηλιοβασιλέματος».*

Ο Νίκος Βασιλικός αναμφισβήτητα είναι ένα φωτισμένο μυαλό. Τα κείμενά του αποδεικνύουν ότι δεν έχει μόνο ικανότητες λογοτέχνη αλλά και ιστορικού. Στην από 27-8-1921 επιστολή του, που έγραψε από το Σαγγάριο στο θείο του Αυγουστή Αναστασιάδη σ' ένα διάλειμμα από τις σκληρές μάχες που διεξάγονταν, αναλύει και παραθέτει σε λίγες μόνο σειρές όλα τα αίτια της αποτυχίας της ελληνικής προέλασης. Χαρακτηριστικά αναφέρονται: *«Αι αλλεπάλληλοι επιθέσεις αποδεκάτισαν τας καλύτερας μας δυνάμεις. Εις 800 υπολογίζονται οι νεκροί και τραυματίαι του συντάγματός μου. Έκλαυσα τον θάνατον των καλύτερων φίλων και συναδέλφων μου. Μέχρι της στιγμής επέζησα της τρομεράς ανθρωποσφαγής. Δεν ξεύρω τι μου επιφυλάσσει η ειμαρμένη διά το αμέσως προσεχές μέλλον. Αύριον ή μεθαύριον αρχίζει η δευτέρα φάσις της επιθέσεως, η οποία προμηνύεται σφοδροτέρα και εντονότερα και η οποία ελπίζεται ότι θα έχει και κρίσιμα αποτελέσματα. Η κατά μέτωπον επίθεσις μας εστοίχισε πολλές απωλείας χωρίς και τα ανάλογα αποτελέσματα. Η*

ΝΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ
 & ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
 ΗΡΙΑΔΑΝΟΥ 6 (617)
 ΤΗΛ. 725.814

Εν Αθήναις τῆς 1^{ης} Μαρτίου 1976

Ἀγαθὴ Κίσα

Ἐπὶ τὴν τὴν διηγεσάμενην τὴν ἐπιτομήν σου
 δὲν ἐκείνην ἐπιτομήν σου, φέρειται τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτομῆς ἡ
 μαρτυρία σου γιὰ τὴν ἀποχρησιμοποίηση καὶ τὸ
 κενό τοῦ ἐπιτομῆς ἴσως τὴν Κίσα σου.

Κατ' ἀρχὴν σὲ ἐπιτομῆς σου καὶ πάντα με
 θυμάσαι, ἔτσι καὶ τὴν κατὰ τὴν κατὰ τὴν
 ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο σὲ ἀποχρησιμότητα γιὰ τὴν ἀποχρησιμότητα
 σορὰ γιὰ τὴν ἀποχρησιμότητα (ἐπιτομῆς σου καὶ
 τόσο ποσότητα καὶ ἐπιτομῆς σου).

οἱ ἀποχρησιμότητα καὶ ἀποχρησιμότητα σου
 καὶ ἀποχρησιμότητα σου ἀποχρησιμότητα σου
 ἀεὶν, ἐν ἀποχρησιμότητα σου. Ἀλλὰ τὴν εἶναι
 ἡ Μόρια τὴν ἀποχρησιμότητα σου καὶ τὴν
 τὴν ἀποχρησιμότητα σου, σὲ ἀποχρησιμότητα σου καὶ σὲ
 οἱ ἀποχρησιμότητα σου ἀποχρησιμότητα σου καὶ
 ἀποχρησιμότητα σου καὶ ἀποχρησιμότητα σου.

Γιὰ τὴν ἀποχρησιμότητα σου ἀποχρησιμότητα
 καὶ ἀποχρησιμότητα σου ἀποχρησιμότητα σου
 πρὸ ἀποχρησιμότητα σου ἀποχρησιμότητα σου
 ἀλλὰ εἶναι ἀποχρησιμότητα σου ἀποχρησιμότητα σου.

Με ποσότητα σου καὶ ἀποχρησιμότητα σου

Νίκος Βασιλικός

Ἡ ἀπὸ 1-3-1976 ἐπιστολή που μ' ἔστειλε ὁ Νίκος Βασιλικός μετὰ τὴν ἀσθένειά του.
 Αποσπάσματα ἀπὸ τὴν 1η καὶ 2η σελ. τῆς ἐπιστολῆς.

Στρατιά ολόκληρος αντίκρουσε από του Σαγγαρίου μέχρι της Αγκύρας ένα συνεχές χαράκωμα, το οποίον παρ' όλας τας επιθέσεις αδύνατον να υπερβώμεν έστω και εις ένα σημείον. Ο αγών μας διεξάγεται υπό τας δυσμενεστέρας των συνθηκών. Υφιστάμεθα τα κυνικά καύματα του ασιατικού ήλιου και κατά τας νύχτας το κρύο του Δεκεμβρίου. Πείνα, δίψα, αϋπνία, υπερκοπώσεις μας έχουν εξαντλήσει εις σημείον απελπιστικόν. Ίδωμεν πού θα καταλήξει η αιματηρά αυτή περιπέτεια...»¹.

Μετά την υποχώρηση από το Σαγγάριο η Στρατιά επανήλθε στις αρχικές θέσεις της. Οι Έλληνες κατέχουν τον ορεινό όγκο του Καλετζίκ-Νταγ. Ο Μουσταφά Κεμάλ τον Αύγουστο του 1922, ύστερα από ένα χρόνο προετοιμασίας, εξαπολύει την τελευταία επίθεσή του που κλονίζει τις ελληνικές θέσεις. Η επίθεσή του είναι λυσσώδης. Οι ελληνικές μεραρχίες υποχωρούν και αρχίζει η κατάρρευση.

Η μάχη στο Καλετζίκ περιγράφεται με κάθε λεπτομέρεια. Ζούμε μέσα από την πένα του Βασιλικού την όλη εξέλιξη της μάχης. Η περιγραφή είναι αριστουργηματική καθώς η ξερή ιστορική αφήγηση διανθίζεται από το άφθονο λυρικό στοιχείο που υπάρχει μέσα στο κείμενο. Παραθέτουμε ένα απόσπασμα από την περιγραφή αυτή της μάχης: «Αντιλαλούν φρικιαστικώς αι χαράδραι του Καλετζίκ τον τρομερόν μυκηθμόν του εχθρικού πυροβολικού, το οποίον κατακλύζει όλην την γύρω έκτασιν διά σιδήρου και καπνού. Βομβαρδίζονται καταγιγιστικώς τα χαρακώματα, αι εφεδρείαι, οι θέσεις του πυροβολικού μας. Τα χαρακώματα ανασκάπτονται, τα συρματοπλέγματα υφίστανται τεράστια ρήγματα, ενώ τα abris υποχωρούν εκ των εκρήξεων των εχθρικών οβίδων. Το πυροβολικόν μας, προ της πρωτοφανούς ευστοχίας του εχθρικού, αναγκάζεται να σιγήσει υφιστάμενον μεγάλας απωλείας... Τα πρώτα εχθρικά κύματα αποδεκατίζονται. Άλλα όμως ευθύς αμέσως επέρχονται, αλλεπάλληλα, πυκνά, ορμητικά, αποφασιστικά και ενθουσιώδη. Μετά δεκάλεπτον αγώνα κλονίζεται το 5ον φυλάκιον... Ο ήλιος είναι αδύνατον να εφώτισε φρικωδεστέραν εικόνα από εκείνην την οποία φωτίζει την στιγμὴν αυτήν επί των απροσίτων βράχων του Καλετζίκ, όπου διεξάγεται ο τιτάνιος αγών... Ο ήλιος σκοτεινός και ζοφώδης με ανταύγειας και αποχρώσεις αιματίνας κυλάει με βραδύτητα και μεγαλοπρέπειαν να κρυφτεί πίσω από τα βουνά του Σαντουκλή, αφήνοντας ημάς στην δεινή αγωνία του θανάτου και της ζωής, ήρωας και θύματα ενός αιματηρού δράματος που γράφεται με το αίμα αλκίμων παλικαριών πάνω στους αποκρήμινους βράχους του Καλετζίκ, του στοιχειωμένου από τον θάνατον μιας ανθούσης ανδρικής νεότητος, που εσφαγιάσθη ασπλάχνως και αδίκως εις τον αιμοχαρή Μολώχ».

Η κατάρρευση του μετώπου είναι ολοκληρωτική. Δεν μπορούν να την σταματήσουν ούτε οι ελάχιστοι γενναίοι αξιωματικοί, που προσπαθούσαν να περισώσουν ό,τι απέμεινε από τη μεγάλη ελληνική στρατιά. Ο ίδιος ο Ν. Βασιλικός εξανίσταται,

1. Βλ. Βασίλη Βασιλικού, Η μάχη του Σαγγαρίου μέσα από μια ανέκδοτη επιστολή του Ν. Βασιλικού, περ. «Θασιακά», τ. 9 (1994-95), σ. 124-125.

όταν είδε το στρατηγό Φράγκο ν' ακολουθεί τους στρατιώτες, που πανικόβλητοι έτρεχαν για να σωθούν. «Ανανδροι αξιωματικοί», γράφει, «αντί να επιβληθούν και να συγκρατήσουν όσους ήτο δυνατόν να συγκρατηθούν, εκάλπαζον και αυτοί τρέμοντες και ωχροί εκ του φόβου, με την φρίκην και τον τρόμον ζωγραφισμένα εις τα πρόσωπά των, ανίκανοι όχι μόνο να επιβληθούν αλλ' ουδέ λέξιν να προφέρουν... Συρφετός ανθρώπινος, ποταμός ακατάσχετος. Η τραγική εικών ενός στρατού προ ολίγου ακόμη νικηφόρου και δαφνοστεφούς και ήδη συντετριμμένου και πανικοβλήτου. Αρκούσαν ολίγοι πυροβολισμοί χωρικών για να τρέψουν σε φυγή φάλαγγα 5.000 ανδρών».

Ο Νίκος Βασιλικός, ύστερα από κοπιώδεις νυχτοπορείες, έφθασε στα παράλια κι από κει στη Χίο, όπου απολύθηκε.

Ο Νίκος Βασιλικός δεν είναι βέβαια ιστορικός ούτε αντιμετωπίζει τα γεγονότα με την αυστηρότητα του ιστορικού. Ξέρει πως αν η εξιστόρησή του προχωρούσε με τέτοιο πνεύμα, τότε θα 'χανε όλη την τραγική της γοητεία. Γι' αυτό και η βασική αρχή του Νίκου Βασιλικού είναι η λεπτομέρεια. Γιατί γνωρίζει πως, για ν' απαθανατίσεις ένα γεγονός, πρέπει να το ζήσεις. Κι αν το ζήσεις, μπορείς να το κάνεις με τις λεπτομέρειες να πάρει ζωή, να πει το βαθύτερο μυστικό του. Και το πετυχαίνει αυτό ο Βασιλικός κατά ένα μεγάλο μέρος με τη δυνατή λεπτομέρεια της περιγραφής του, τη ζωντάνια του λόγου του και τις σωστές διαπιστώσεις του, μια και ο ίδιος είναι αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων που περιγράφει. Ο ιστορικός δε νοιάζεται βέβαια γι' αυτές τις λεπτομέρειες, γιατί δεν ενδιαφέρεται για τίποτε άλλο παρά μόνο για το κύριο γεγονός, το αποτέλεσμα. Ο Νίκος Βασιλικός αντίθετα στέκεται σ' αυτές τις λεπτομέρειες που αποθανατίζουν τα γεγονότα. Με τις λεπτομερειακές αυτές περιγραφές του, με τις εύστοχες παρατηρήσεις και διαπιστώσεις του πετυχαίνει να δια φωτίσει τα βαθύτερα αίτια που προκάλεσαν τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα, τα οποία, τελικά, κατέληξαν στο δράμα της μικρασιατικής καταστροφής.

Γενικά ο λόγος του συγγραφέα είναι μεστός, διανθισμένος με λέξεις που εντυπωσιάζουν. Η γλαφυρότητα, άλλωστε, σπάζει την ξερή ιστορική αφήγηση και το ανάγνωσμα αυτό του Νίκου Βασιλικού καταλήγει σήμερα ν' αποτελεί βασική ιστορική πηγή για το μελετητή της μικρασιατικής εκστρατείας.

Από μικρός γνώρισα το Νίκο Βασιλικό, όταν τα καλοκαίρια παραθέριζε στο αγρόκτημά του στον Ποτό της Θάσου. Στο ίδιο αγρόκτημα ώρες τον συντρόφευα κατά τα τελευταία καλοκαίρια της ζωής του. Από πληροφορίες που μου 'δωσε ο ίδιος, άλλωστε, έγραφα και το πρώτο σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τη ζωή του².

Θαύμαζα το Νίκο Βασιλικό και ως επιστήμονα και ως άνθρωπο. Διέθετε φυσική ρητορεία εφάμιλλη του Γεωργίου Παπανδρέου, προτέρημα αναγνωρισμένο και

2. Κωνσταντίνου Χιόνη, Βιογραφίες νεότερων ανδρών της Θάσου, περ. «Θασιακά», τ. 2 (1984), σ. 115-118.

από σύγχρονους δικηγόρους και δικαστές και από εφημερίδες της εποχής του³. Οι αγορεύσεις του όχι μόνο στις αίθουσες των δικαστηρίων αλλά και στη Βουλή πάντα προξενούσαν εντύπωση. Πολέμιος του αντιβενιζελισμού στάθηκε πάντα πιστός στον Ελευθέριο Βενιζέλο και υπέστη τις συνέπειές του. Μετά την καταδίκη του σε θάνατο από το Έκτακτο Στρατοδικείο και τη μετατροπή της ποινής του σε πέντε χρόνια φυλάκιση κλείστηκε για 10 περίπου μήνες στις φυλακές της Καβάλας. Εκλέχτηκε στη συνέχεια βουλευτής, αλλ' η Βουλή εκείνη διαλύθηκε μετέπειτα από τη δικτατορία του Ι. Μεταξά.

Ως βουλευτής υπερασπίστηκε με σθένος τις ατομικές ελευθερίες του λαού. Οι διαμαρτυρίες του εναντίον των συλλήψεων και εκτοπίσεων επιφανών Καβαλιωτών είναι συνεχείς. Χαρακτηριστική είναι η αντίδρασή του, όταν συνελήφθη και εκτοπίστηκε ο Κ. Βλήτος, πρόεδρος του Επιμελητηρίου Καβάλας και εξαιρετο μέλος του φιλελεύθερου χώρου. Σε βίαιο άρθρο του, δημοσιευμένο αμέσως μετά τις εκλογές του 1936 στα «Πρωινά Νέα», αναφέρει: *«Ο εκτοπισμός της Επιτροπής Ασφαλείας του κ. Κ. Βλήτου, διακεκομένου φιλελευθέρου πολίτου, αλλά ταυτοχρόνως και προϊστάμενου ενός ανωτέρου Οικονομικού Οργανισμού, αποτελεί μίαν επί πλέον τρανήν απόδειξιν διά το «αντιβενιζελικόν κράτος», το περίφημον αυτό τυραννικόν και φαύλον κατασκευάσμα της τελευταίας ανωμάλου εθνικής περιόδου, παραμένει ως σύστημα και ως παράδοσις διαρκής απειλή και επιβουλή κατά των λαϊκών ελευθεριών. Η παράταξις μας και εις το απώτερον αλλά και εις το πρόσφατον παρελθόν εδοκιμάσθη εις αγώνας σκληρούς, αλλ' ευγενείς και πατριωτικούς, διά πυρός και σιδήρου. Αι δοκιμασίαι, όμως, αντί να μας δαμάσουν, μας εξαλύβδωσαν έτι περισσότερον. Ειδοποιούμεν, λοιπόν, τους θρασείς αντιπάλους μας, οι οποίοι έχουν ακόμη την απροσμέτρητον αντιπατριωτικήν διάθεσιν να κρατούν ανημμένον τον δαυλόν του εμφυλίου σπαραγμού ότι δεν πρόκειται και διά των νέων τρομοκρατικών εκδηλώσεων να μας πτοήσουν. ... Η παράταξις εις την οποίαν έχω την τιμήν να ανήκω είναι εμποτισμένη με το πνεύμα το αγωνιστικόν και με την πατριωτικήν διάθεσιν των ανωτέρω θυσιών. Με αυτά τα δύο άλλωστε χαρακτηριστικά είναι συννυφασμένη η ιστορία της. Και την φοράν αυτήν δεν πρόκειται να υστερήσει εις την εκτέλεσιν του καθήκοντός της. Στρατιώται και ημείς απλοί της πυκνής φάλαγγος των προασπιστών των λαϊκών ελευθεριών δεν θα παραλείψωμεν να πράξωμεν το καθήκον μας και υπό τους θόλους του Ελληνικού Κοινοβουλίου, αλλά και εν ανάγκη, αν αι εθνικαί περιστάσεις το καλέσουν, και εκτός αυτού».*

Ο Νίκος Βασιλικός αναμφισβήτητα υπήρξε μια μεγάλη προσωπικότητα. Αγωνιστής, έντιμος, ανιδιοτελής, άριστος ρήτορας και εξαιρετος άνθρωπος. Για την από-

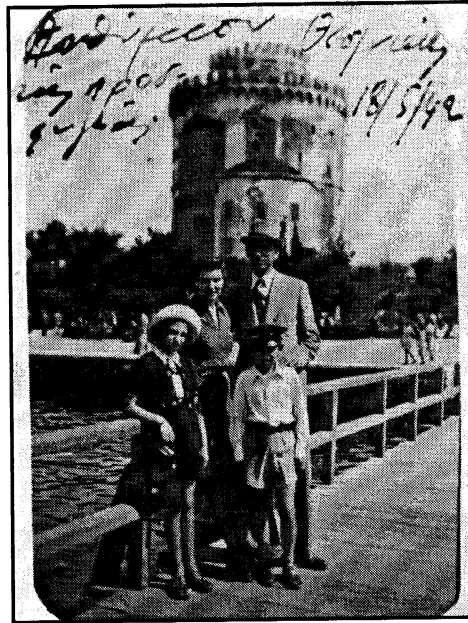
3. Βλ. άρθρο βουλευτή Καβάλας Νίκου Βασιλικού με τίτλο: «Ο Βενιζέλος πέθανε, το έργο του όμως μένει αθάνατον», εφ. «Πρωινά Νέα», φύλ. 19-3-1936, όπου θαυμάζουμε το λόγο και τη σκέψη του Νίκου Βασιλικού.

Η οικογένεια του Νίκου Βασιλικού στην Καβάλα λίγο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος.
(Από το αρχείο Ν. Βασιλικού)

δειξη της ανθρωπιάς του θ' αναφέρω μόνο δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Χωρικός του Παγγαίου κατηγορήθηκε για περίθαλψη ανταρτών. Κινδύνευε να καταδικασθεί σε θάνατο. Κατέφυγε σε δύο δικηγόρους, που ο ένας του ζήτησε 7.000 δρχ. και ο άλλος 6.000 δρχ. Πέρασε και από το γραφείο του Νίκου Βασιλικού. Καίτοι του δήλωσε ότι δε διέθετε παρά μόνο 300 δρχ., ο Νίκος Βασιλικός δέχτηκε να τον υπερασπίσει. Η κατηγορία ήταν σοβαρή και ο Βασιλικός προσπαθούσε να ελαφρύνει τη θέση του. Τελικά τον απάλλαξε, ύστερα από πολύωρη αγόρευση. Δε δέχτηκε ούτε τις 300 δρχ. Του υπέδειξε μάλιστα μ' αυτές ν' αγοράσει δώρα στα παιδιά του για συμπλήρωση της χαράς του⁴. Πιο χαρακτηριστική, όμως, είναι η περίπτωση του Νίκου Μανωλίτσου, όταν δικαζόταν στο Στρατοδικείο της Δράμας. Την υπόθεση

4. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ. 117-118.

Η οικογένεια του Νίκου Βασιλακού στις 18-5-1942 στο Λευκό Πύργο της Θεσσαλονίκης.
(Από το αρχείο Ν. Βασιλακού)

χειριζόταν ο δικηγόρος Αλέκος Σωτηριάδης. Στο διάδρομο, όμως, του Στρατοδικείου η μάνα του Μανωλίτσου τυχαία συνάντησε το συγχωριανό της Νίκο Βασιλακό, τον οποίο και παρακάλεσε να πει δυο κουβέντες μήπως και γλίτωνε ο γιος της από την καταδίκη του σε θάνατο. Μέχρι τότε όλες σχεδόν οι ποινές που επέβαλε το Στρατοδικείο Δράμας ήταν πολύχρονες φυλακίσεις ή θάνατος. Η αγόρευση, όμως, του Νίκου Βασιλακού άλλαξε την πάγια αυτή θέση του Στρατοδικείου Δράμας. Από τους 17 που δικάστηκαν εκείνη την ημέρα μερικοί μόνο καταδικάστηκαν σε τριετή φυλάκιση, άλλοι σε ένα χρόνο φυλακή, ενώ οι περισσότεροι αθωώθηκαν, μεταξύ των οποίων και ο Νίκος Μανωλίτσος⁵.

Δε θα χρονοτριβήσω περισσότερο με τη ζωή και το έργο του Νίκου Βασιλακού. Η συγκέντρωση του υλικού που διασώζεται στις τοπικές εφημερίδες ίσως επιτρέψει στο μέλλον για μια πιο εκτενέστερη βιογραφία του.

Το Δ.Σ. της Θασιακής Ένωσης Καβάλας θεωρώντας ανεπανάληπτο το έργο του αυτό και ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης για την όλη προσφορά του αποφάσισε να συμπεριλάβει το Ημερολόγιο της στρατιωτικής ζωής του Νίκου Βασιλακού στον παρόντα τόμο, τον οποίο και αφιερώνει στη μνήμη του αλησμόνητου και άξιου αυ-

5. Βλ. *Νίκου Μανωλίτσου*, Δοκιμασία, το δεύτερο αντίγραφο στη Θάσο, Θεσ/νίκη 1986, σ. 48-50.

τού τέκνου της Θάσου.

Η επανέκδοση γίνεται με το σημερινό μονοτονικό σύστημα και η ιστορική ορθογράφηση προσαρμόζεται στα σημερινά δεδομένα, όπως Καβάλα αντί Καβάλλα, μαζί αντί μαζύ, κόκαλο αντί κόκκαλο, κρεβάτι αντί κρεββάτι, αρρώστια αντί αρρώστεια, βαθιά αντί βαθειά κ.ο.κ. Αποκαθιστούμε το κείμενο στην αρχική μορφή του διατηρώντας το ύφος και τη μικτή του γλώσσα. Έτσι αναγκαζόμαστε να κρατήσουμε άλλοτε το -ομεν και άλλοτε το -οιμε, άλλοτε το -ιν και άλλοτε το -ην, άλλοτε το -ει και άλλοτε το -η κ.ο.κ., όπως ακριβώς αναγράφεται στο χειρόγραφο. Διατηρούμε τους τύπους αγγελιαφόρος, απαγοήτευσis, δαγκάνει, ζύμουμα, εξαφνικά, εξυπνά κλπ. αντί αγγελιοφόρος, απογοήτευσis, δαγκώνει, ζύμωμα, ξαφνικά, ξυπνά, καθώς και την παλιότερη ορθογράφηση μερικών λέξεων όπως Εσκή, Μπασή, Γενή, τραίνο κ.ο.κ. Η μικτή, άλλωστε, γλώσσα του αντικατοπτρίζει την εποχή του και αποδεικνύει τη μεταβατική περίοδο που ζει ο συγγραφέας Νίκος Βασιλικός από την καθαρεύουσα στη δημοτική.

Τελειώνοντας αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω το Νομάρχη Καβάλας κ. Θεόδωρο Καλλιοντζή για την υλική και ηθική υποστήριξή του στην έκδοση του παρόντος τόμου.

Καβάλα, 2-7-2004

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΧΙΟΝΗΣ